

GAGYI JÓZSEF

EGY MŰFAJ SZÜLETÉSE

Sokat hallottuk közművelődési eseményekkel kapcsolatban ezeket a szavakat: tiszta forrás. Jelszó lett belőlük; olyan „szellemet” és „gyakorlatot” jelentenek, amelyek a népi kultúra elemeihez kapcsolódnak. Egy értékelő mozzanat jellemzi őket: aki a tiszta forráshoz járul, az a népi értékekhez, vagyis az eredeti, hiteles tárgyakhoz, cselekvésekhez ér el.

Nem meglepő, ha egy rendezvény, találkozó is ezt a nevet kapta. Az egyik szervező-szakértő adta meg a fogalom „saját” értelmezését: „tiszta forrásnak a népi adatközlőktől gyűjtött hiteles, értékes dallamokat, táncokat, zenét nevezzük”. És mivel ezen a rendezvényen közönség elé állították a „régii típusú dallamok, táncok” tudóit, úgy érzi, hogy „a név teljesen fedi a rendezvény tartalmát” (Mirk 1982).

Mi is ezt a tartalmat szeretnénk vizsgálni. Úgy, ahogy az a rendezvény, találkozó, „megyei seregszemle” során feltárult a néző előtt.

1982-ben lezajlottak a helyi szakaszok. Ezt megelőzően a szervezők, a megyei Népi Alkotások és Művészeti Tömegmozgalom Irányító Központjának szakemberei bejárták a megye helységeit, felkutatták az adatközlőket, hangszalagra és filmszalagra vették tudásukat.

A felkutatást követte a seregszemle: „a folklórhagyományok számbavétele és megismerése”. Az ok: „meg kell ismerni, számba kell venni és állandóan éltetni kell a folklórhagyományok ősi rétegét képviselő motívumkincset” (mindkét idézet a találkozó műsorfüzetébe írt bevezetőből, „programnyilatkozatból” való).

Mindaz tehát, amit azon a januári szombat délutánon, vasárnap délelőttön láhattunk, egységében és egységes hatásában a megismerést, számbavevést és továbbéltetést volt hivatott biztosítani.

A továbbiakban azt vizsgáljuk, hogy ez a több helyen, több formában megfogalmazott cél – általánosan használt formáiban: „meríteni a tiszta forrásból”, „beépíteni a folklórértékeket szocialista népi kultúránkba”, a közönség és az „időt és eszté-

तिकai szemléleteket kiállt hagyományok” közötti „közvetítés”, „kapcsolatteremtés” (az idézőjelbe tett részek szintén az említett bevezetőből valók) – hogyan valósul meg.

A találkozó műsorfüzetén a kétnyelvű címben ez állt: *În cinstea centenarului Kodály – Kodály centenárium tiszteletére*. Az előadás nézői közül azok, akik nem vehették kezükbe a műsorfüzetet, amiből az első napon csak keveseknek jutott, az egyik kommentár egyik mellékmondatából tudhatták csak meg, hogy ilyen köszöntő, tiszteletadó szerepe van a találkozóznak.

Ha a műsorfüzetet valaki a kezébe veszi, a következőket láthatja a címdalán: Tiszta forrás, alatta a helyszín, időpont, az ajánlás. Sehol a műfajt jelző műszó. Később, a bevezető beszédből derült ki: maga a Tiszta forrás az; s ez a seregszemle „ebben a műfajban a »Megéneklünk, Románia« fesztivál megyei szakaszát is képezi”.

Lássuk tehát a műfajt.

A műfajteremtők: a megyei Népi Alkotások és Művészeti Tömegmozgalom Irányító Központjának munkatársai. Az övék a koncepció, ők szervezték a találkozót, minden a találkozóról megjelent írás, a televízióban elhangzott-látott műsor kiemeli szervezői érdemeiket. Hárman vállalták ezt a szerepet a találkozó szereplői, a közönség és a nyilvánosság előtt. A negyedik volt az, aki a bevezetőt mondta, tehát az ezután látható-khallható, a műfaj, a rendezvény célját megfogalmazta. Ehhez jönnek még az elemzések-értelmezések: a helyi napilap értékelő cikke, az országos közművelődési havilap hosszabb írása, valamint a televízió riportja.

A műfaj kellékei: színpad, szereplők, közönség, tömegtájékoztató eszközök.

A színpadon megjelennek a szereplők, de ők nem szerepet játszanak, hanem (az esetek nagy többségében) „képviselnek”: mégpedig a néptánc és népzene, a népdalhagyományok „század eleji rétegződését”. Ez a képviselő reprezentatív, hiszen falujukból, tájegységükről ők a kiemelkedők, a „méltóak” arra, hogy képviseljenek. A hagyományoknak, az említett század eleji állapotnak ők a „legjobb őrzői”, a „nótafák, tánckútfők”. Amikor pedig időnként mégis szerepet játszanak, meghajolnak, kommentálnak, közönségre (vagy szakértőkre) kacsintanak, ak-

kor már nem képviselnek, akkor inkább a népiegyüttes-tagok pózát veszik fel.

A szervezők arra is ügyeltek, hogy a megye minden vidéke mindegyik folklórműfajban arányosan legyen képviselve.

A műfaj időben szombat délután hattól negyed kilencig, vasárnap délelőtt háromnegyed tizenkettőtől háromig tartott. A *tér*, amelyben lezajlott, két élesen elkülönülő részre tagolódott: a municípiumi művelődési ház kis- és nagytermére.

A *kisterem*: öltöző és próbaterem, ismerkedő, falatozó, italozgató hely. A különböző szerepek viselői itt nem különülnek el egymástól: működnek az ismeretségek, a kíváncsiskodók elvegyülhetnek és ismeretséget köthetnek; szervező, szervező-asszisztens, szereplő, közönség egy tömegben tesz-vesz, nézeledik. A terem oldalfalain fiatal grafikus és fiatal festő munkái, de ez senkit sem zavar, kívül esik a belátott-érezett teren.

A szereplőket, szerepviseelőket a szakértők betessékelik, megkérdik, „hogya mint”, milyen ruhát hozott, megbeszélik, „mit is képvisel ő”. Ezután a szereplők beöltöznek népviseletbe. Van, aki már otthonról így érkezett, csak a nagykabátját veszi le, s a kucsmáját cseréli fel kalapra. Mások a bőröndből emelik ki a frissen mosott-vasalt ruhadarabokat. Előkerül az elemózsia – érthető, hiszen sokan távoli helységekből, hosszabb utazás után érkeztek. Előkerülnek az italos üvegek: körbeállnak a csoportok, körbeadják az üveget. Egy-egy helyi szervező, aki elkísérte a résztvevőket, még egy-egy próbát is beállít bemelegítőnek: a zenészek húzzák, a párok táncolnak.

A kezdés hirdetett órája elmúlt. Az egyik szervező feláll és bejelenti, hogy a televízió (azaz a felvevőstáb) sajnos ma nincs a helyszínen, talán holnap délelőttre megérkezik – most pedig meg lehet kezdeni a műsort. Bizonytalankodik a megszólítással: „Kedves résztvevők, kollegák, hogy is mondjam, táncosok és énekesek, azaz adatközlők...” És ezután a szervezők, a szakértők, a közönség számára a szereplők adatközlőkké – ahogy az előbb említettük: folklórhordozókká, képviselőkké válnak.

A *nagyterem*: a műsor, az előadás színhelye. Itt történik a „számbavétel, megismerés”. Itt teremődik meg az alkalom az „érzelmi és értelmi kapcsolat” kialakítására mindazzal, ami a színpadon történik. Ez a legfontosabb a nagyteremben: itt van a színpad és a nézőtér.

A *színpadnak* megvan a maga sajátos képe. Vannak kiemel-

ten fontos helyek. Ilyen baloldalt elöl egy hosszú asztal, mögötte három magas támlájú faragott, díszes szék. Az asztalon a második napon, a tévéfelvétel napján mikrofonok. Itt ülnek, azaz innen állnak fel, ide ülnek vissza a szerkesztő-szervezők, akik vezetik a seregszembét. Hátuk mögött, a színpadon közönséges székeken ülnek vagy egyszerűen állnak, sorukra várva, az „adatközlők”.

A szervezők asztalával szimmetrikusan, a színpad jobb oldalán: a másik kiemelt hely. Itt van a mikrofonállvány (második nap több is) és a mikrofon (mikrofonok). Ide állnak ki szerepelni az énekesek, zenészek.

A műsor kezdete előtt az adatközlőket a szervezők rendelik-rendezi a helyükre. Magyaráznak, integetnek, s a műsor, alatt is oda-odamennek hozzájuk, leállítják-elindítják őket, engedélyezik az ismétléseket. A szereplők helye műsor közben nem változik. Vannak, akik inkább a nézők szeme előtt lehetnek: akik a mikrofon mellett, mögött ülnek. Mások a szervezők magas támlájú székei mögött nem is látszanak, csak amikor rájuk kerül a sor, akkor jelennek meg. A műsor ideje alatt felengednek, követik, kommentálják az előadást, olyanok is akadnak, akik mereven, sőt fojtott izgalommal, lámpalázasan várokoznak.

A *nézőtér*en közben gyűl és elhelyezkedik – rétegek szerint – a közönség. Először a semleges helyekre, azaz nem az első sorba, s nem a szélső székekre ül le a hivatalos bejáraton érkezett és a belépődíjat (tíz lej) lefizető közönség. Szombaton elég kevésen, az összközönség felénél alig valamivel többen voltak; vasárnap már javult az arány. Az elfoglalt helyekről a műsor végéig nem mozdulnak el; rockrajongó diák, gyerekeit elhozó apuka, nyugdíjas munkásember egyaránt akad közöttük.

A seregszemle megkezdése előtti percekben tódulnak be a kisteremből a nézőtérre nyíló ajtón a szereplőkkel együtt a *fiatalok*: a táncázások, a szimpatizánsok, a kíváncsiak. Ők saját fontosságérzetük s a baráti társaság elhelyezkedése diktálta kiemelt helyeken: az első sorokban, a szélső székeken, a szakértőkkel vegyesen ülnek. Néhányan kazettás magnót helyeznek ölükbe vagy a színpad elejére, rögzítik a mikrofonokat; van, aki éneklés, zenélés alkalmával a kezében tartott mikrofont magasan a feje fölé emeli. Nyüzsögnek, felállnak, kimennek, egymással beszélgetnek; eléggé kompakt csoport ez, barátok,

ismerősök, üdvözölniük kell egymást, tárgyalniuk kell. Egy részükön a hovatarozást világosan jelölő ruhadarabok, tárgyak: paraszti viseletdarabok, csángótarisznya.

Kezds elött közvetlenül, vagy a kezds után akár, érkeznek a tulajdonképeni, diplomás, vagy legalábbis beleszólásra jogosult, erre intézményesen is megbízott *szakemberek*: folkloristák, kultúraktivisták, újságírók. Az övéik a középen, az első sorokban fenntartott helyek. Az előadás elött és után is külön szívetet képeznek: nekik van véleményük, ezt azonnal meg is fogalmazzák, elemeznek, vitatkoznak. Állandóan akad kisebb-nagyobb hallgatóságuk: tanítványok, szereplők.

A leggyakrabban elhangzó, a legtöbb vitát kiváltó fogalom az *eredetiség*. Ez az a valuta, amelyért az előadók sorban járulnak a szakértőkhöz, vagy ők mennek az általuk kiválasztotthoz, és „fizetnek” kéretlenül is a véleményükkel. Az előadók számára – a televízióval együtt – ők a legfontosabbak. Ők teremtik, erősítik meg (vonják meg), terjesztik, azaz forgalmazzák a *státust*: ki az, aki „eredetien”, „hitelesen”, „értékesen” képviseli a „motívumkincset”, a „folklorhagyományt”, aki éppen ezért megbecsülésre, újabb meghívásokra, esetleg anyagi juttatásokra is számíthat, a közössége tagjából közössége fölé kerülő egyéniség lesz, „képviselő”, „tisztá forrás”, „a népi kultúra mai és jövőbeli továbbélésének” alappillére. Ezzel a státussal velear már a *szerep* is, vagyis: „mit válasszak ki a repertoáromból”; „ezt a közönséget, szakembert mi az, ami érdekelheti”; „hogyan nyilatkozzam”; „kikre hivatkozzam a szaktekintélyek közül”; „mit kell elolvasnom, miről kell tudnom”; „milyen megbecsülést érdemlek ki a vezetősége a »kultúra« részéről”; s esetleg: „ingyen nem vagyok hajlandó...”. Ez a megközelítés csillagtávolságra van az egykori népi kultúrában kialakult bármelyik szereptől.

A műfaj cselekménye egy bevezető szöveggel kezdődött. Megtudhattuk belőle, hogy „egy rendhagyó összejöveten veszünk részt”. Ezen az összejöveten találkozhatnak a nézők a megye folklorjának „legkiválóbb ismerőivel, előadóival, illetve közvetítőivel”, akik „a népi kultúra egy régebbi forrását” képviselik, olyan forrást, amellyel a közönség kapcsolatteremtése „a mai értelemben vett nótafák, tánckútfők megszólaltatásával valósul meg”. Ami a színpadra kerül, az a „folklorhagyományok legértékesebb modelljét” képezi, s ezt „tisztá forrásnak”

is nevezzük. A forrásérték abból áll, hogy ezeket a modelleket olyan emberek közvetítik, akik „örökségként vették át elődeiktől, őrizték meg, s ma is sajátosan nemzeti és nemzetiségi jegyként magukon viselik”. A nézőnek mint egy közösség tagjának tudnia kell, hogy „függetlenül a gyors technikai haladástól, a mai emberi közösségek is folklórhordozók, egyrészt mint a hagyományok őrzői, másrészt mint új alkotások létrehozói”. És hogy ez az állapot fennmaradjon, „és hogy a mai folklór fennmaradjon, állandó érzelmi és értelmi kapcsolatot kell teremteni a jelen igényei és a hagyományok forrásai között”. Ez a kapcsolatteremtő tevékenység – így a Tiszta forrás is – nem „öncélú”: hiszen „ezek alapját képezik mai folklórmodellünknek, folklórmegnyilvánulásainknak, amelyek napjainkban, szocialista népi kultúránkban fontos helyet foglalnak el”.

Ezek lennének a gondolatok, amelyek feladata, hogy a közönség, a szakértők állásfoglalását, viszonyulását betájolják, s a „műfajteremtő szándékot”, „alkotói hozzájárulást” megfogalmazzák.

Ezek után következhet a tulajdonképpeni megvalósítás.

Minden műsorszámot a három szakértő mutat be, felváltva. Hol papírról olvassák a szöveget, hol szabadon beszélnek.

Háromfajta műsorszám van:

1. Egyéni szereplés: „énekes adatközlők, táncos adatközlők, hangszerszólisták”. A megye minden tájegységét képviselik. Van, aki színre lépése pillanatában nem elégszik meg az egyszerű közvetítéssel, szerepet kreál magának, s azt játssza: „készen”, „spontán” (azaz tudását vagy éppen tudálékosságát bizonyító) szavakkal elmondja, mit is akar előadni, s az miért érdekes. Az előre megbeszélt program után ráadást is ad, akár kéretlenül is. Ő már több fesztiválon, seregszemlén, műfajban vett részt. Vagy az tanította meg, hogyan is kell viselkednie, aki felfedezte, vagy közben találkozott olyan szakemberrel, értelmiségivel, aki időt, energiát nem kímélve olyanná formálta, amilyen most a színpadon. Magabiztos, tudatában van az általa képviselt, előadott értékeknek, státusa otthoni közösségében szilárd, ő a képviselő. Szeret szerepelni, ez nála „belső szükséglet”.

A másik típus: szeme állandóan a szervezőkön, a szakértőkön függ, minden gesztusához, hangváltásához tőlük kér beleegyezést. Feléjük hajlik meg műsorszámába befejeztével. Nem

sok ilyen rendezvényen vett részt, esetleg most esik át a „tűzkeresztségen”. Számára a részvétel legfontosabb funkciója az, hogy láthatja-hallhatja, mit jelent egy ilyen seregszemle, s tanulhatja a szakértőkhöz, társaihoz, a közönséghez való viszonyulást a közvetlen kontaktusokban, beszélgetésekben és a színpadon. Általában vakon bízik az őt felfedező és támogató szakemberben, utasításait pontosan betartja, érte akár anyagi áldozatokra is képes.

A harmadik típus: az egyéniségek. Akik önmagukat nyújtják. Akik otthoni környezetükben is kiemelkednek, és nincs szükségük különösebb státusmegerősítő manőverekre. Színpadi tevékenységük azért a leghatásosabb, mert egyéniségüket fogalmazzák meg, és ezt tennék máshol, máskor is. Tehát függetlenedni tudnak helytől, időtől, közönségtől, s csak amit bemutatnak, az érdekli őket, mint emberi, értékelmúató magatartás. A közönség elcsendesedik, lélegzet-visszafojtva követi mozdulataikat. Egyéniségek, tehát a közös hagyományt egyedien, utánozhatatlanul fogalmazzák meg. Sokszor a szakértőkre sem hallgatnak, a maguk véleménye szerint cselekszenek, állandóan készek az értelmezésre, vitára, egyáltalán: nem könnyű velük együtt dolgozni. Nem reprodukív, hanem kreatív típusúak: erős ízléssel, ítélőerővel rendelkeznek. Természetesen nem tudják tudományos érvekkel alátámasztani preferenciájukat, de legtöbbször igazuk van. Az értelmiségiek tájékozottságával és szakismeretével nem rendelkeznek, de világlátásuk, helyzetértelmezésük s akár megérzéseik helyessége is, valamint a közönség számára felmerülő feladatok megoldásában viselt fontos szerep értelmiségiekké teheti őket.

2. Van csoportos szereplés is: zenekarok, táncosok.

A zenekaroknak könnyű a helyzetük: ők profik, számukra a zenélés kenyérkereset; ha a prímás ismeri a régi dallamot s elmuzsikálja, a többiek kísérik. Számtalan dallamot tudnak ezek a prímások, a legkülönbözőbb ízlésszférákat képesek kiszolgálni (kivételek talán a gyimesi hegedű-gardon zenekarok). Így a szakértők óhajára azt is elmuzsikálják, amit várnak tőlük.

A táncos csoportokról többet kell szólnunk; nyugodtan tánc-csoportnak is nevezhetjük őket. Ugyanis több olyan csoportot láthattunk, amelyik már több előadáson, a „Megéneklünk, Románia” fesztivál szakaszain, szerepelt (a gyimesi csoport férfiaknak bőrmellényén s az asszonyok ingén végig ott lógott az el-

nyert érem); akiket megtanítottak nem az elemi, hanem a csoportmozgásokra, a színpadszerűsége. Legjellemzőbb példa: a salamási táncosok. Volt egy „vezető”, ez kezdett minden mozgást, a többiek rá figyeltek; amikor a hangszeres hibájából leállni, majd ismételni kellett, ugyanazt, ugyanúgy járták el, improvizáció nélkül, s a megfelelő helyeken a megfelelő, változatlan szövegű kurjantásokkal. A befejezés után a férfiak levették a kucsójukat, s mindnyájan egyszerre meghajoltak a közönség felé. A parajdi táncosok pedig (de nemcsak ők) megvárták, amíg a zenekar játszik néhány ütemet, s utána táncoltak be a színpadra; a végén pedig kitáncoltak a függöny mögé. Az ismétlés is ugyanígy zajlott le, nagy tapsok közepette. (Az előttem ülő hölgy jegyezte meg az egyik jól táncoló asszonyról: „Jó hangja van, amikor jöttünk, a buszban olyan hallgatókat rittyentett, hogy na.”)

A táncos csoportokban részt vevő idős és fiatal emberek, asszonyok valószínűleg feltették magukban a kérdést, még a Tiszta forrás első szakaszán, vagy már akkor, amikor a szervezők meglátogatták, meghívták, közönség elé állították őket: „mit is akarnak tőlünk? mihez tartjuk magunkat? hogyan viselkedjünk?” Meghallgatták a magyarázatokat: „minél természetesebben”; „nem szerepelni kell”; „mintha csak önmaguknak csinálnák”; de ettől nem nyugodtak meg. Ha nem is színpadi, de gazdag nézői tapasztalataik vannak. Számtalanszor tapsoltak falujukban turnézó népi együtteseknek, mindig megnézik a televízióban a népi műsorokat. Nem állítom, hogy tudatosan, következetesen, de legnagyobb részük válogat a látott – s mert sokszor látott, s mindig pozitív értéktartalommal bemutatott, hát követendőnek elfogadott – színpadi szereplési mintákból. Ez inkább eligazító számára, mint a szervező szavai, melyekből leginkább azt fogja fel (mert ez számára a lényeg), hogy lesz színpad; azon ő valakik után, mások előtt szerepelni fog; lesz közönség, amely (az ő produkcióját elbírálva) tapsolni fog; lesznek szakemberek, akik már rengeteg népi együttes előadást, televíziós szereplést láttak, s valószínűleg egyetértettek azok formáival, mert ha nem, a kritikájuk nyomán más-milyenekké kellett volna változniuk azoknak a műsoroknak; vagy éppenséggel ők tanítják be, rendezik, szerkesztik ezeket a műsorokat.

A bizonytalanságérzetet, az új helyzet okozta szorongást fel-

oldandó, a szereplők eldöntik, viselkedésükkel a színpadon megvalósítják: a sokszor látottakhoz kell igazodni. Beménéskor meg kell hajolni; állandóan a közönség felé kell fordulni; nem szabad „elrontani”, s ha ez mégis megtörténik, az szégyellni való (mérgeződés, elpirulás); a végén a közönség s a „szervezők asztala” felé is meg kell hajolni; ismétléskor pedig azokat az elemeket, mozdulatokat, amelyeket a közönség megtapsolt, ki kell emelni.

Paradox helyzet: a legspontánabbul (egy-két kivételtől eltekintve), leginkább a tánc, a mozdulatok összhangja, dinamikája okozta örömet sugallva éppen a színpadon is szereplő székelyudvarhelyi tánc házas fiatalok járták; ők élvezték a táncot.

3. Bizonyos táncok (vagy egy dallam) összehasonlító bemutatása. Sorra eltáncolják ugyanannak a táncfajtának, tánc típusnak a változatait; eljátszák a dallam variánsait. Ez a műfaj nívója, jellemző sajátossága: folklór-ismeretterjesztés. Van műsorvezető: egyik a szervezők közül. Van bemutató, összekötő szöveg, amely a közönséget tájékoztatja. Van gyakorlati rész: egymás után eljárják a táncokat, bemutatják a dallamokat. A kérdés e műsorszámok esetében a következő: a közönség mit néz (mit lát), mire figyel ebben a műsorszámban; elegendő-e számára a műsorvezető szövege, s a szöveg útmutatásai szerint, valóban végigköveti-e a variánsokat, egységben lát-e, vagy csak részleteket vesz észre, s a neki tetsző részleteket megtapsolja?

Ebben a részben kevés volt a színpadszerűség, a szereplők egymásra figyeltek. Ezt a formát a székelyudvarhelyi Tánc házas találkozók tudományos ülésszakain kísérletezték ki, s meg is felel egy olyan szűkebb közönség igényeinek, amely szakemberekből, tájékozottabb tánc házas fiatalokból áll.

A műfaj eltérítése a második napon, azaz vasárnap történt. Megjelent a televíziós felvevőstáb. Tér és időalakítás formája, ritmusa megváltozott. Három kamerát állítottak fel. Egyet a kisteremben: ez a próbáló, beszélgető, üldögélő-álldogáló szereplőket pásztázta. Itt készültek a beszélgetések, interjúk is.

A nagyterembe két tévékamera került. Egy a színpadra, a szervezők asztala mögé, az előző napi kiemelt szereplői hely, a színpad jobb első szélé felé fordítva. A nézőtér bal elülső felén állították fel a másik kamerát, szemben a kiemelt hely-

lyel. Megjelentek a mikrofonállványok, kábelek, mikrofonok, a szereplők kiemelt helyén három, a szervezők asztalán kettő. Műsor közben szerelték fel, próbálták ki a reflektorokat, hogy a közönséget is filmezni lehessen. A színpad mellett jobb oldalon a falon megjelentek a Tiszta forrás utcai plakátjai. Eléjük fényszóró volt állítva; a teremben levő kamera időnként ezeket is filmezte.

A nézőtéri kamera körül helyezkedett el a stáb: a szerkesztő, a technikusok, és az „ismeretségi kör”, nagyjából a táncházasok. Innen hangzottak el hangosan, akár a tényleges műsort, a szakértők-szervezők kommentárjait is megszakítva az utasítások: „a zenekar menjen arrébb!”, „közelebb a mikrofonhoz!”, „a műsorfüzetben nem ez következik!”, „más volt bekonferálva!”, s egy ismétlésnél, amikor az egyik szervező a közönség elnézését kérte, mert a tévé számára ismételnie kell a szöveget: „a közönség már hallotta, most mondd el még egyszer a tévének!” Lassan tévé-szervezők-előadók párbeszéd alakult ki. A közönség is szereplővé vált: a kamera mellett ülők tapsot provokáltak, a fényszórókat bekapcsolták, a színpadon levő kamera a nézőteret pásztázta.

Az előadás idejét a tévé tagolta: leállította, ismételtette a műorszámokat, várakoztatott, ha a technikai kellékek nem voltak felszerelve. A tévések nézőtéren, színpadon, holtidőben, műsoridőben egyaránt rengeteget járkáltak, állították a fényszórókat, a mikrofonokat. Ha a szakértők asztalánál vagy a terembeli tévékamera mellett tárgyalás folyt, akkor állt a műsor.

A televíziós felvétel nyomán létrejött a Tiszta forrás tévéváltozata, amelyet a seregszemle után három héttel fő műsoridőben közvetítettek.

A televízió a műsorfüzet által feltüntetett negyvenhat (de tulajdonképpen csak a második nap sorra került harminc) műorszám között válogatott, s tízet szerkesztett bele műsorába. Ezeket kiegészítette egy bevezető képsor a készülődésről, arról, hogy milyen szívesen adják (adnák) át tudásukat az öregek a fiataloknak, s egy stúdióbeszélgetés a helyszínen járt egyik szakemberrel, egy országos közművelődési lap szerkesztőjével. A műsor összetevői közül időben ez utóbbi volt a leghosszabb, a közepén hangzott el, kiemelt szerepet tulajdonított neki a műsor szerkesztője.

A válogatás alapkövetelménye: mindenből ízelítőt. Az eredeti műsoregységeket felbontva mutattak egy-egy szereplőt (pl. a „juhos nóta” összehasonlító előadásából csak a furulyán való bemutatást), vagy a műsoregységeket a maguk egészében is (pl. a polgári eredetű, elnépiesedett páros táncok összehasonlító bemutatása). Ez utóbbinál az egyik szervező hosszabb felolvasott szövegét is bevágták. Egyébként pedig a jellegzetesnek mondható képek: öreg, figyelő arcok; pihenő kezek, viselet-darabok; forgó szoknyák, dobantó csizmás lábak stb. A bevezető részben pedig a szerkesztő ismertette a Tiszta forrás történetét. „Több mint kétszázan jöttek el, akik az előző, táji szakaszokon is részt vettek, s akik méltóknak bizonyultak arra, hogy falujukat képviseljék” – tudtuk meg. A televízió előtt ülő szereplők méltán büszkéek lehettek: falusi közösségük a tömegtájékoztató eszközökből is értesülhetett arról, ha eddig nem is figyelt rá, hogy „méltó képviselők”, tehát falujuknak kiemelkedő képviselői ők.

Ezek után öt műsorszám következett – énekesek, hangszeresek –, majd a műsorszerkesztő beszélgetése a szakemberrel. A beszélgetés tájékoztató és értékelő jellegű volt. A szakértő kijelentette: érthető, hogy miért éppen ebben a megyében jött létre a Tiszta forrás: folklórértékekben nagyon gazdag ez a vidék, s éppen ezért „a megye közművelődésének fő vonulata a folklórápolás”. Felsorolta a megyei folklórrendezvényeket, s megállapította, hogy mindezekkel „a cél: a folklóröntudat fenntartása, a szülőföld iránti ragaszkodás kifejeződése”. Ismertette a gyűjtés módszereit, folyamatát. A szervezők-szakemberek a gyűjtött anyagból válogattak, hogy létrehozassák a Tiszta forrást, „ezt az igen-igen rokonszenves kezdeményezést” azért, hogy „a kisebb közösségek folklórja átkerüljön egy nagyobb közösség kultúrinkésébe”. Szerintük ezt a rendezvényt nem a színpadiasság jellemezte, inkább „tudományos-ismeretterjesztő jellege volt”. A változatok összehasonlításából kiderült például „a népi alkotások fejlődése, sajnos néha romlása is”. Amit végül is a szervezők megvalósítottak, az a megye „hangszeres zene, ének és tánc kismonográfiája”, ugyanis arányosan, az egész megye területéről válogattak. „Hasznos, előremutató” az is, hogy a szakemberek „a helybeli művelődési otthonok figyelmét is felhívták a helyi értékekre”, s hangsúlyozták, „hogy ezeket kell beilleszteni az ezután sorra kerülő műsorokba”.

Végül: amit a Tiszta forrás tesz, az tulajdonképpen egy három generációt érintő, intézményesen megszervezett „folklórhagyományozás”, „értékmentés”.

A beszélgetés után még öt műsorszám következett. Táncok, „amelyek esztétikai értéke indokolja beépülésüket szocialista kultúránkba” – s éppen ezért a tánc házas fiataloknak kell rájuk felfigyelniük.

A tévéműsor végén a szerkesztő a Tiszta forrás szervezőit méltatva búcsúzik: „reméljük, jövőre is megszervezik ezt az áldozatos munkát, sok szervezést igénylő tevékenységet”.

*

A színpadon a függöny legördül, a tévéképernyőn más műsor kezdődik. A Tiszta forrás rendezvény azonban ezzel még korántsem ért véget. Napilapok, folyóiratok hasábjain, a szakértők, nézők, szereplők egymás közti beszélgetéseiben gyűrűzik tovább a szereplésről, a szervezésről, a látványról való beszélés. Ezek az újonnan megteremtett kulturális tevékenységforma hétköznapijai, amelyek legalább olyan fontosak a Tiszta forrás műfaj továbbéltetésében, mint a társadalmi rituálé rangjára emelt ünnepi látványosság. A jelenségkör értelmezése megkívánná e műfaj hétköznapijainak vizsgálatát is, ez azonban, már egy ezután megírandó tanulmány tárgya lehet. Elemzésünkben a szerveződésnek azokra a formáira figyeltünk, amelyek a nyilvánosság terében játszódnak le, és amelyek épp nyilvánosságuknál fogva más kulturális rendezvények szerkezetében is fellelhetők.